

Zadnji zabrški učitelj Matevž Kopač (1944–2014)

Marija Gasser

“Sic transit gloria mundi” (Tako mine slava sveta)¹

Urban Kopätsch (1841–1919) in Marija (1846–1923), oče in mati Jerneja Kopätscha, (1882–1964), starega očeta Matevža Kopača.

Matevž Kopač je prijokal na svet na Torki nezakonski materi Štefanki (Štefaniji). Njegov oče Ludvik Veber, Metin Ludvik, je bil delavec pri Kopačevih. Matevžev stari oče Jernej Kopätsch je bil že pred drugo svetovno vojno podjetnik. Ukvarjal se je s spraviom lesa.

Matevž je bil naš družinski prijatelj. In imeti tako iskrenega prijatelja je pravi dar. Ko sem začela zbirati in iskati zanimivosti o vaseh pod Ratitovcem, mi je pošiljal fotografije, spomnil me je na različne dogodke, pokazal mi je pot do literature. Skupaj sva raziskovala v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki, saj sama dokumentov njegovih sorodnikov nisem mogla dobiti. Podaril mi je izjemno število fotografij in prav preko njih sem dobila še dodatna vedenja o teh vaseh. Na namizju računalnika je imel Torko in ledinska imena. Na prav poseben način, spoštljivo jih je izgovarjal. Marsikaj mi je povedal o življenju in delu ljudi v podgorskih vaseh, tudi to, da se stari starši in mama o tem zaradi strahu niso želeli kaj dosti pogovarjati. Težko je razumeti, da neki sistem

tako prestraši ljudi in da ima tako močne metode, da si ljudje ne upajo govoriti oz. ne upajo povedati prave resnice, ampak povedo le prilagojeno sistemsko resnico.

Včasih (takrat sem bila kar ponosna) mi je celo prav počasi rekel: "Tega pa nisem vedel." Bil je po-

liglot, njegovo poznavanje slovanskih in germanških jezikov, kulture je bilo neprecenljivo. Prevajal je iz nemščine in tudi iz gotice. Občudovanja vredna je bila njegova umirjenost in izjemna širina. Vedno se je želel pogovarjati tudi o šoli, zraven je sodila tudi kakšna zanimiva prigoda iz njegovega

Torka, leta 1950.

Ludvik Veber, prvi z desne, oče Matevža Kopača.

poučevanja. Velikokrat je izrazil iskreno željo, da bi lahko vsaj za kakšno uro na teden spet stopil v razred. Oba sva vedela, da je biti v razredu neka posebna sreča, veselje, milost, danost, privilegij, saj si med "mladežjo" vedno mlad. Z vstopom v razred zapreš vrata pred zunanjim svetom ter vstopiš v čist in iskren svet. Ne morem pa si ga predstavljati (s tem je presenetil tudi samega sebe), da ga je nekoč neka učenka tako razjezila, da je vanjo vrgel kredo.

Kot stanovalec v rateški šoli je bil zelo pozoren. Iz svojega stanovanja je odhajal le, ko se je začel pouk, tako da ni nikogar motil. Nikoli ni nič potožil, ko pa se je moral preseliti, je zelo tarnal in tolažil samega sebe, da se bo navadil. V malo stanovanje ni bilo mogoče preseliti vsega, mnogo osebnih stvari, knjig je podaril, pohištvo, s katerim je živel, je skozi okno pristalo na dvorišču. Ker je bil večje postave, ni imel več dovolj velikega ležišča. Si je res to zaslužil?

Matevž Kopač o sebi

Kopačevi: Jernej (1882–1968), Elizabeta (1882–1964), Štefanija (1913–1993), Matevž (1944–2014). Rojen sem bil leta 1944 na Spodnji Torki, v tedanji občini Sorica nad Železniki. Moja mati Štefanija Kopač je stanovala skupaj s starši in tremi brati na kmetiji Gartnerjevih na Spodnji Torki. Na kmetiji je delala kot dekla. Pomagala je pri vseh kmečkih opravilih. Njen oče se je ukvarjal z organiziranjem gozdnih del (sekanje in spravilo lesa). Njeni bratje so hodili na sezonska dela po Gorenjski. Moj oče Ludvik Veber, sicer doma iz sosednje vasi Ravne, s katerim mati ni bila poročena, je delal na Bornovi žagi v Jelendolu nad Trzičem.

Materini trije bratje Franc, Matevž in Janez Kopač so se v začetku vojne pridružili partizanom, vendar so že po nekaj mesecih zbežali zaradi nevzdržnih razmer in se nato nekaj časa skrivali na nekem seniku v bližini Torke, potem so jih ujeli Nemci ... Odpeljali so jih v begunjske zapore, po dveh mesecih pa

Kopačevi golcarji.

so jih Nemci zaposlili v okviru policije kot mestne stražnike v Škofji Loki. Tam so dočakali konec vojne. Po nemški kapitulaciji so se vrnili domov, vendar so jih že maja 1945 odpeljale poveljne oblasti in za njimi se je izgubila vsaka sled. Enaka usoda je doletela mojega očeta. Glede mojih stricov bi dodal še to, da je iz delavskih knjižic mogoče ugotoviti tudi njihovo zaposlitev v Jelendolu (Puterhof) pri znanem lesnem podjetniku baronu Bornu. Celo moj stari oče Jernej ima v knjižici njegovo štampiljko. Pred vojno so v glavnem delali v Gornjesavski dolini, v Kranjski Gori in Mojstrani, ter v Škofji Loki pri Heinricharju.

Tako je moja mati ostala sama z majhnim otrokom, podpirali so jo starši, Jernej in Elizabeta Kopač.

Decembra 1945 pa je naše kraje zajel nov val nasilja poveljne oblasti. Takrat so prisilno izselili dovršen del vaščanov Spodnjih Danj pri Sorici in tudi družino Gartnerjevih na Spodnji Torki, prav tako mojo mater, njene starše in mene. Domete so morali na hitro zapustiti, s sabo so vzeli

Družina Šmid in Štefanija (Štefanka) z Matevžem na Koroškem leta 1949.

Matevž leta 1946.

le toliko, kolikor so mogli nesti. Odpeljali so nas v Škofjo Loko, nato pa so nas v živinskih vagonih odpeljali na Jesenice, kjer smo čakali, da bi nas odpeljali skozi predor na avstrijsko stran, v Področco. Vendar nas Angleži niso hoteli sprejeti, zato so nas z vlakom odpeljali na drugi konec Slovenije, v Šentilj, kjer so nas s streli nad glavo pognali čez mejo.

Tako so nas avstrijske oblasti morale sprejeti. Nastanili smo se v begunjskem taborišču Admont. Tam sem zaradi prestanega mraza in mučnega prevažanja hudo zbolel za vnetjem srednjega ušesa in so me zdravili v bolnišnici. Vnetje se mi je v otroštvu še nekajkrat ponovilo in posledično slabše slišim na desno uho.

Moj stari oče Jernej Kopač je imel na Koroškem kot lesni podjetnik številna znanstva še iz časov Avstro-Ogrske. Tako smo zapustili štajerski Admont in se preselili na Koroško, v kraj Winklern pri Treffenu blizu Beljaka.

Stari oče in moja mati sta se zaposlila pri podjetniku, posestniku in gostilničarju Jeschetu, stanovali smo v leseni hišici na robu vasi, ki je bila last podjetnika Jescheta. Stari oče je delal kot gozdni delavec,

Matevž leta 1949 na Koroškem.

Einöde – Winklern na avstrijskem Koroškem. Mesto, kjer se je Matevž šolal in ga tudi kasneje večkrat obiskal.

Treffen, kraj njegovega bivanja v izgnanstvu.

Matevž z mamo v izgnanstvu leta 1948.

mati pa kot dekla na posestvu.

Vsi drugi izseljenci, ki so to želeli, so se smeli vrniti na domove že novembra naslednje leto, moji družini pa tega niso dovolili, čeprav je Valentin Koder iz Zgornjih Danj v našem imenu velikokrat posredoval pri oblasteh. Tako smo ostali v Avstriji do februarja 1952, ko smo se končno smeli vrniti domov. Jaz sem tedaj hodil že v drugi razred osnovne šole v kraju Einöde blizu vasi, kjer smo stanovali. Po vrnitvi smo eno leto živeli na Torki, nato pa smo se preselili v Zgornje Danje.

Naj dodam še, da nihče iz moje rodbine ni med vojno zagrešil nobenega zločina in nas je trpljenje doletelo popolnoma po nepotrebnem. Vsekakor pa nobenega zločina nisem storil jaz, ki sem bil ob selitvi star trinajst mesecev.²

Ljudje so se poznali veliko bolj kot danes, vsi mladi so se poznali med seboj. Moja mati je poznala vse ljudi v okoliških vaseh, tudi na nasprotnem bregu. Zato je še toliko manj razumljivo, zakaj so

Izgnanci leta 1950.

se ljudje, ki so bili nekdanj tako složni, postavili na dva bregova in Podgorce dobesedno pogledali skozi puškine cevi.³

Vrnitev na Torko

Ko so se leta 1952 Kopačevi vrnili nazaj najprej na Torko, je Matevž začel obiskovati šolo v Zabrdu. Prvo leto, drugi razred, je moral ponavljati, saj je govoril samo nemško. Ko je to pripovedoval, se ni samo smejal, ampak krohotal. S Torke so se Kopači preselili v Zgornje Danje. Po končanem učiteljsku v Tolminu je bila njegova prva služba v zabrški šoli. Z mamo sta živela v zabrški šoli, kjer je bilo tudi učiteljsko stanovanje. Leta 1971 se je zabrška šola zaprla, in preden je začel poučevati v Predosljah, je bil nekaj mesecev receptor v hotelu. Služboval je v Predosljah, nato se je preselil v Reteče, kjer je imel zelo lično stanovanje. Živel je v svojem svetu,

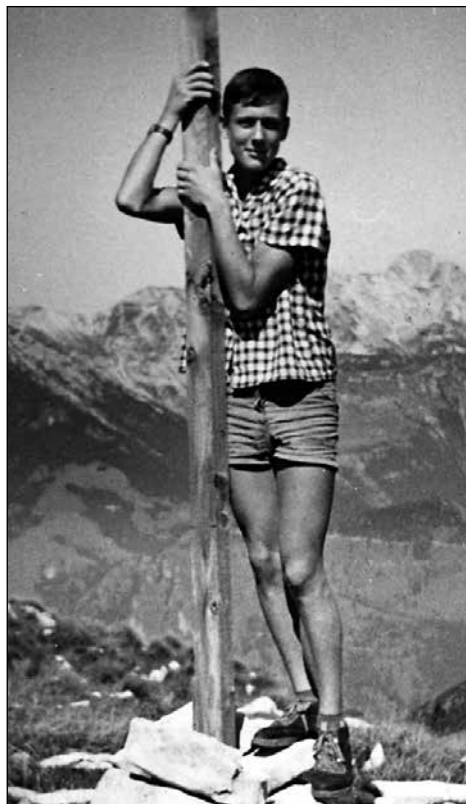
Šolsko leto 1951/52.

3. IX. 1952. se je pričel redni pouk na šolskem l. 1951/52. Vpisanih je bilo 25 učencev. 26. III. 1952. je prišel na Boljake Kopač Matevž od izseljenih staršev. Škole učencev 26, se do konca šolskega leta ni več spreminjal.

Zapis iz šolske kronike Osnovne šole Zabrdo za šolsko leto 1951/52. Vir: SI_ZAL_ŠKL/0211, Osnovna šola Zabrdo, šolska kronika (1946-1971), t. e. 4.

Vrnitev iz izgnanstva leta 1952, v Zgornjih Danjah.

Star točno 18 let.

veliko je potoval, njegov poseben užitek pa je bilo fotografiranje. Čeprav je med služenjem vojaščine naredil izpit za tovornjak, so bile njegovo vozilo noge in kolo. Velikokrat je pripešalil iz Podrošča ter obujal spomine na stare prehojene poti. Obiskoval

je mamo, ki je do sredine devetdesetih let še vedno živela v Zabrdu. V zabrški šoli je imel še vedno stanovanje, a ga je nekega dne moral zapustiti. Krajevna skupnost Sorica mu je postavila pogoje, ki jih ni mogel sprejeti.

V šoli v Zabrdu: Čas Matevževega poučevanja in njegovi šolarji

Zabrški šolarji leta 1964.

Izlet.

Športni dan, leta 1967.

Mama Štefanka

Matevž, Soriška planina, leta 1982.

Matevž Kopač leta 2010.

Zadnje Matevževo šolsko leto 2004/2005 v Retečah.

Od leve proti desni sedijo: Anka Hafner, Matevž Kopač, Bora Zupan, Majda Ovsenek.

Od leve proti desni stojijo: Nataša Vene, Janja Rajšek, Darinka Križaj, Špela Ferle, Milan Savič (hišnik).

Spomini bivšega učenca in prijatelja Franceta Gasserja na Matevža Kopača, zadnjega učitelja v šoli Zabrdo

Ko si me v torek povabil na kavo, nisem mogel verjeti, da boš manj kot v enem dnevu začel svoje zadnje potovanje. Spomin mi sega daleč nazaj do leta 1971, ko si bil naš zadnji zabrški učitelj na najvišji šoli pod Ratitovcem. Potem so šolo zaprli. Podgorski učenci smo Ti večkrat povedali, da smo Ti neizmerno hvaležni. Bil si izjemen človek, umirjen in znal si z otroki. Hribovci smo imeli pouk, ki ga marsikateri otroci takrat niso bili deležni. Poleg pouka si nam v času počitnic nudil še bogato šolo za življenje: naučil si nas plavati, peljal si nas na morje, na prireditve, razkazoval si nam mesta, na prijeten način si nas vzpodbujal k učenju tujih jezikov, popeljal si nas v svet glasbe.

Živel si sam, a nikoli osamljen, veliko si raziskoval. Živel si med knjigami, bil raziskovalec tujih jezikov, glasbe, vsestransko razgledan. Vso to širino pa si rad delil z najboljšimi prijatelji.

Povojna oblast te je z mamo in še z drugimi Podgorci pregnala na Koroško in te oropala srečnega otroštva. Pri tem pa so v povojnih čistkah izginili trije tvoji mladi strici in oče. Tako si ostal sam brez ožjih sorodnikov. Navezan si bil na vasi pod Rati-

tovcem in neizmerno povezan s šolo v Ratečah. V maju si se moral izseliti iz šole, ki je bila več desetletij tvoj dom, kar si izjemno težko sprejel. Nisi nasprotoval, kajti vse si vedno miroljubno sprejel in si sam sebe bodril: "Saj se bom navadil, vem, da se bom." Kot da bi se zgodba tvojega otroštva ponovila. Šola v Ratečah je bila tvoj dom, otroški živžav pa tvoje življenje.

Dragi Matevž, za nas Podgorce si bil izjemen. S teboj nas bodo vedno povezovala nevidne vezi ter naša hvaležnost. Matevž, težko je, ker te ni, a hvala, ker si bil.

O Matevžu prijatelj in sodelavec Adi Pintar

Matevža sem spoznal davnega leta 1975, ko je prišel na mesto učitelja v Reteče. Kot vodja šole sem mu dodelil tretji razred, v katerem je poučeval vsa leta do upokojitve. Bil je vesten učitelj, ki ni nikoli manjkal pri poučevanju, tudi v bolniški ni bil nikoli. Vedno je bil pripravljen na pouk, občudoval sem njegov govor brez posebnega narečja in njegovo lepo pisavo. Bil je sicer strog, a pravičen do vseh učencev. Učenci so ga imeli radi in ga spoštovali tako v šoli kot tudi izven nje.

Zabrški učenci leta 1964. Druga vrsta od leve proti desni: Mara Jelovšek, Franc Gasser, Ivanka Zelj (Jauhova), Olga Mrak (Eberlova), Matevž Kopač (Kopačev; učitelj). Prva vrsta od leve proti desni: Viko Tolar, Mirko Gaser, Janče – Janez Gartnar.

Matevž je imel težko otroštvo. Kot nezakonski otrok se je rodil na Torki pod Ratitovcem v času druge svetovne vojne. Po vojni je bil skupaj z materjo izgnan v Avstrijo, kjer je bil do desetega leta, ko sta se vrnila nazaj pod Ratitovec. Po končani osnovni šoli je odšel na učiteljske v Tolmin, kjer je uspešno končal šolanje. Vojaški rok je služil v Bosni, kjer je naredil celo šoferski izpit, čeprav potem ni nikoli več vozil avtomobila. Po odsluženju vojaškega roka je dobil mesto učitelja v Zabrdi pod Ratitovcem, kjer je sam poučeval vse razrede v osemletki. Ko ni bilo več otrok, so šolo zaprli in tako je odšel poučevati v Predoslje in od tam leta 1975 prišel v šolo Reteče, kjer je do letošnjega leta tudi stanoval. Rad je bil v Retečah, saj se je tu počutil zelo dobro in domače, saj so ga tudi krajanji imeli radi. Velikokrat je bil voditelj in napovedovalec na raznih prireditvah, sodeloval pri pripravi reteškega časopisa Vigred s svojimi foto posnetki in pomagal pri upokojencih in njihovih srečanjih.

Kar ni mogel razumeti, zakaj je moral v maju 2014 zapustiti stanovanje v šoli, ki je bila zgrajena pred 120 leti in je bila namenjena tudi za stanovanja učiteljem in celo za snažilko. Zapustiti je moral prostore, ki so bili zgrajeni za stanovanje in nikakor

niso primerni za učilnice. Ni mogel razumeti, da je šlo njegovo stanovanje nekomu tako na živce, da se je moral izseliti. Izgovor, da se stanovalci in učenci ne smejo srečevati na stopnišču, je bil iz trte zvit, saj so se srečevali vsa leta in ni bilo nobenih težav ali problemov. Kot mi je znano, je celo v času, ko je bil že upokojen, hodil v trgovino takrat, ko so bili učenci že v razredih in pri pouku. Tako ni nikogar motil ali delal napote pri srečanju z učenci. Pa vendar je moral iz šole oditi. Kako mu je bilo težko, ko je moral večino pohištva in opreme zapustiti oziroma zavreči, saj ga ni mogel porabiti v majhni garsonjeri, ki so mu jo določili na občini Škofja Loka. Tam je prebival le tri mesece in se je počutil, kot da nekje gostuje, saj ga nikakor ni mogel sprejeti kot novo stanovanje. Vsi ti problemi: selitev in vključevanje v novo okolje, so verjetno pripomogli, da ga je mnogo prekmalu dosegla smrt.

Poslednje slovo v Lipici je bilo žalostno ob veliki množici krajanov, sodelavcev, sošolcev, prijateljev in njegovih bivših učencev.

Dragi Matevž! Čeprav te ni več med nami, te tako moja družina kot jaz še vedno zelo pogrešamo in gledamo, kdaj se boš prikazal na naših vratih ali te bomo srečali, kako se voziš s kolesom po Retečah.

Opombe:

¹ SI_ZAL_ŠKL/0211, Osnovna šola Zabrdi, šolska kronika (1946–1971), t. e. 4, zapis: Matevž Kopač.

² Milko Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih prebivalstva v Sloveniji, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2009, str. 119–120.

³ Vir: Matevž Kopač.